

Umjetnine,
naručitelji
i donatori

Works of Art, Commissions and Donors

Rijeka

17. i 18. studeni 2017.

17-18 November 2017

Filozofski fakultet u Rijeci

Faculty of Humanities and Social Sciences in Rijeka

Znanstveni odbor / Academic committee

Nina Kudiš, Marijan Bradanović, Laris Borić, Damir Tulić, Krasanka Majer Jurišić

Organizacijski odbor / Organisation

Nina Kudiš, Damir Tulić, Mateja Jerman, Ivan Braut

Uz pomoć studenata Diplomskog studija povijesti umjetnosti / *With the help of Art History graduate students*: Marin Bolić, Mario Pintarić

Lektura prijevoda na engleski jezik / English proofreading

Sarah Sharpe

Skup sufinanciraju / The conference is co-financed by

Hrvatska zaklada za znanost putem projekta *ET TIBI DABO*:

naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine

Croatian Science Foundation through research project ET TIBI DABO: Commissions and Donors in Istria, Croatian Littoral and North Dalmatia from 1300 to 1800

Sveučilište u Rijeci putem projekta *Umjetnička baština kasnog*

srednjeg i ranog novog vijeka u Rijeci, na Kvarneru i u Istri

University of Rijeka through research project Artistic Heritage of the Late Middle Ages and Early Modern Era in Rijeka, Quarnaro and Istria

Filozofski fakultet u Rijeci

Faculty of Humanities and Social Sciences in Rijeka

Prvi skup znanstvenog projekta

*ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u
Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od
1300. do 1800. godine*

The initial Conference of the Research Project
*ET TIBI DABO: Commissions and Donors in
Istria, Croatian Littoral and North Dalmatia
from 1300 to 1800*

Umjetnine, naručitelji i donatori

Works of Art, Commissions and Donors

Rijeka

17. i 18. studeni 2017.

17-18 November 2017

Filozofski fakultet u Rijeci

Faculty of Humanities and Social Sciences in Rijeka

Program skupa / Programme

petak, 17.11.2017. / Friday, 17th November 2017
dvorana 207 / Hall 207

9:30 – 9:50

Pozdravi i uvodna riječ organizatora / Welcoming Addresses:

- izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč Konestra, *dekanica Filozofskog fakulteta u Rijeci / Associate Professor Ines Srdoč Konestra, PhD, Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences*
- prof. dr. sc. Alessandra Pokrajac-Bulian, *prodekanica za znanost Filozofskog fakulteta u Rijeci / Professor Alessandra Pokrajac-Bulian, PhD, Vice Dean of the Faculty of Humanities and Social Sciences*
- doc. dr. sc. Damir Tulić, *ročelnik Odsjeka za povijest umjetnosti / Assistant Professor Damir Tulić, PhD, Head of the Department of Art History*
- prof. dr. sc. Nina Kudiš, *voditeljica projekta ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine / Professor Nina Kudiš, PhD, Project Leader ET TIBI DABO: Commissions and Donors in Istria, Croatian Littoral and North Dalmatia from 1300 to 1800*

9:50 – 10:10

Predsjedava / Chair: Laris Borić

Nina Kudiš
Conte Daniele Antonio Bertoli i Pranje nogu Pietera Thijsa iz bribirske župne crkve / Conte Daniele Antonio Bertoli and Christ Washing the Disciples' Feet by Pieter Thijs in the Parish Church of Bribir

10:10 – 10:30

Damir Tulić
SIBI ET SUIIS: naručitelji i donatori mramornih oltara i skulpture u Rijeci 18. stoljeća / SIBI ET SUIIS: Commissions and Donors of Marble Altars and Sculpture in Settecento Rijeka

10:30 – 10:50

Josip Višnjić
Andrija I. Kršanski i kršanska utvrda u njegovo vrijeme / Andrija I Kršanski and the Fortress of Kršan in His Time

10:50 – 11:20

diskusija / Discussion

11:20 – 11:40

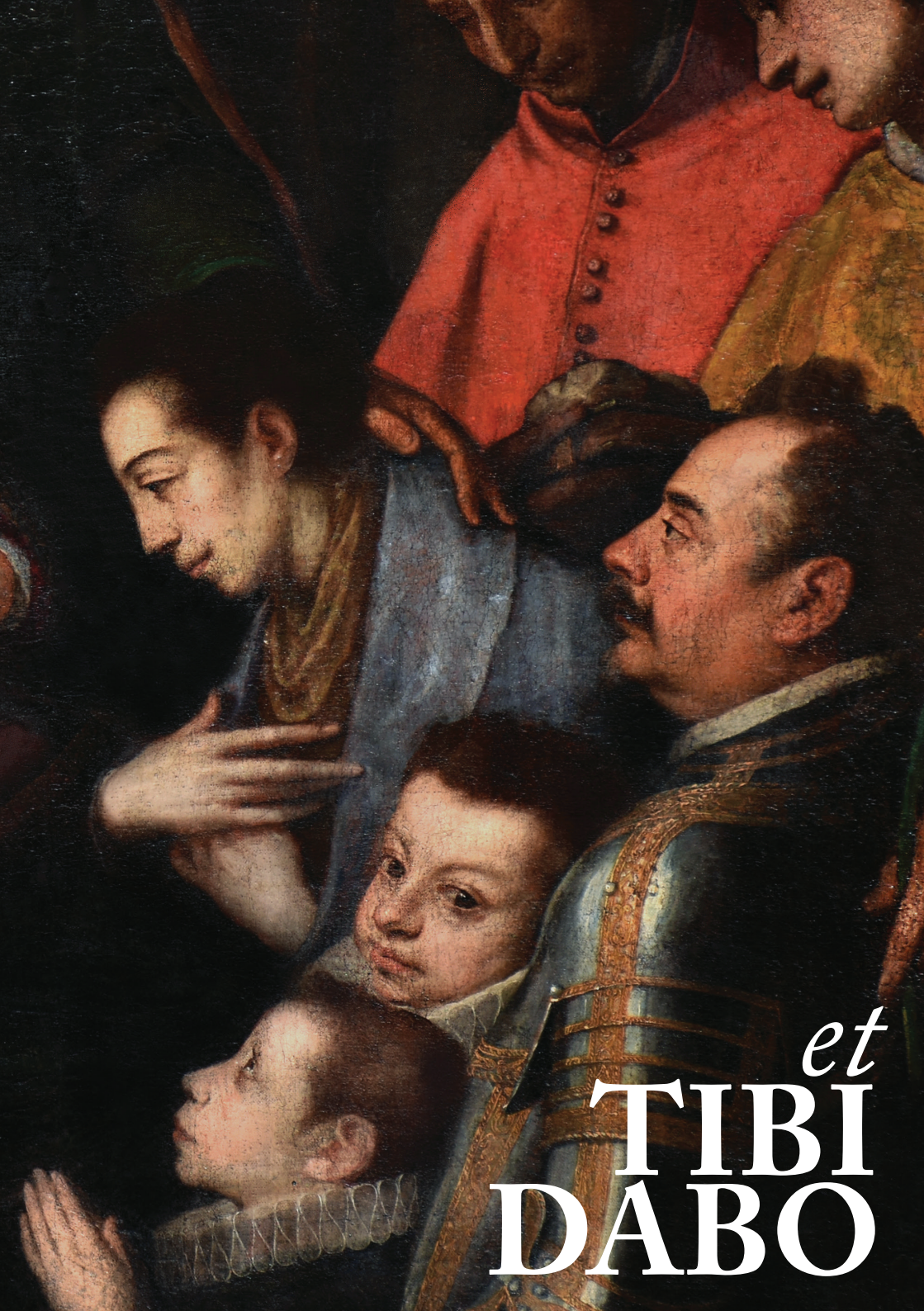
pauza / Coffee break

11:40 – 12:00

Predsjedava / Chair: Damir Tulić

Laris Borić
Naručiteljski profil fra Antonia Marcella Petrisa u kontekstu creskih mijena ranog novog vijeka / Fra Antonio Marcello Petris as a Donor in Early Modern Cres/Cherso

- 12:00 – 12:20 Mateja Jerman
Pulski i porečki biskup Francesco Polesini kao donator umjetnina / Francesco Polesini, the Bishop of Pula and Poreč as Donor
- 12:20 – 12:40 Ana Šitina
Donacije i umjetnički ukus plemićke obitelji Tetta u Šibeniku / The Donations and Artistic Taste of the Noble Tetta Family of Šibenik
- 12:40 – 13:10 diskusija / Discussion
13:10 – 15:00 pauza za ručak / Lunch break
- Predsjedava / Chair: Nina Kudiš**
- 15:00 – 15:20 Ivan Braut, Krasanka Majer Jurišić
Uloga naručitelja u Rabu u 15. i 16. stoljeću / The Role of Donors in Rab during the 15th and the 16th Centuries
- 15:20 – 15:40 Željko Bistrović,
Naručitelji i posvetni natpisi na umjetninama gotičkog razdoblja u Istri / Donors and Dedicatory Inscriptions on Gothic Artworks in Istria
- 15:40 – 16:00 Marijan Bradanović
O gradnji pravoslavne crkve sv. Nikole u Rijeci i ulozi njezinih naručitelja / On the Erection of the Orthodox Church of St. Nicholas in Rijeka and the Role of its Donors
- 16:00 – 16:30 diskusija / Discussion
16:30 – 16:50 pauza / Coffee break
- Predsjedava / Chair: Marijan Bradanović**
- 16:50 – 17:10 Iva Jazbec Tomaić
Pontifikalni ornat porečkih biskupa u 18. stoljeću / 18th Century Pontifical Robes of the Bishops of Poreč
- 17:10 – 17:30 Petar Puhmajer,
Naručitelji i izgradnja stambenih kuća i palača u Bakru 18. i početka 19. stoljeća / Town Houses and Palaces in Bakar at the Turn of the Nineteenth Century and Their Donors
- 17:30 – 17:50 Danijel Ciković,
Poliptih Paola Campse iz Baške i njegov naručitelj / Paolo Campsa's Polyptich in Baška and Its Donor
- 17:50 – 18:20 diskusija / Discussion

et
**TIBI
DABO**

Sažeci

Summaries

Pieter Thijs, *Pranje nogu*, sedmo desetljeće 17. stoljeća, župna crkva svetih Petra i Pavla, Bribir (snimio: J. Kliska)

Conte Daniele Antonio Bertoli i *Pranje nogu* Pietera Thijsa iz bribirske župne crkve

Emilij Laszowski je 1923. prvi objavio podatak da u Bribiru postoji slika „Isus pere noge apostolima” od Thyasa, ne navodeći njegov izvor. Riječ je ovdje o slikaru Pieteru Thijsu (Antwerpen, 1624. –1677.), jednom od najvažnijih sljedbenika slavnog Flamanca Antoon van Dycka (Antwerpen, 1599. – London, 1641.), aktivnom tijekom sredine i treće četvrtine 17. stoljeća. Iako je bribirska slika, možda i zbog egzotičnosti podatka koji iznosi Laszowski, kasnije bila podložna atributivnim lutanjima, Radmila Matejčić 1982. iznosi prijedlog da ju je lokalnoj župnoj crkvi darovao Daniele Antonio Bertoli (San Daniele del Friuli, 1677. – Beč, 1743.), inspektor i ravnatelj Carske pinakoteke i galerije u Beču te od 1732. godine vlasnik Bribira. Do danas nije pronađen dokument koji bi ovu zamisao izravno ili neizravno potkrijepio, no izuzetan životni put ovog furlanskog plemića koji je karijeru na bečkom dvoru započeo kao crtač kostima za carske zabave, ali i za kazališne predstave te bio zadužen za nabavu umjetnina za Carsku pinakoteku, jasno ukazuje da je Thijsova slika samo njegovom donacijom mogla stići do tada malenog urbanog centra u zabačenom Vinodolu. Osim mogućim porijeklom *Pranja nogu*, izlaganje će se baviti ličnošću donatora slike, njegovim aktivnostima u svojstvu ravnatelja Carske pinakoteke, ali i feudalnog vlasnika grada Bribira.

Conte Daniele Antonio Bertoli and *Christ Washing the Disciples’ Feet* by Pieter Thijs in the Parish Church of Bribir

In 1923, Emilij Laszowski published for the first time information that the painting in Bribir’s parish church, representing Christ Washing the Disciples’ Feet, had been painted by “Thys”, omitting to indicate its source. The painter, Pieter Thijs (Antwerp, 1624 – 1677) is one of the most important followers of the famous Flemish master Antoon van Dyck (Antwerp, 1599 – London, 1641), active during the middle and third quarters of the 17th century. Later on, the Bribir painting was attributed to another master, maybe because of the peculiarity of Laszowski’s information. Still, in 1982 Radmila Matejčić proposed that it was donated to the local parish church by Daniele Antonio Bertoli (San Daniele del Friuli, 1677 – Vienna, 1743), the superintendent and director of the Imperial Art Gallery in Vienna, and from 1732, the owner of the castle of Bribir and its territory. Any document that would directly or indirectly corroborate such an idea still hasn’t been found. Still, facts from the adventurous life of the Friulan Count who started his career at the Viennese court as draughtsman of theatrical costumes and suits for imperial receptions, and later became the procurer of artworks for the Imperial Art Gallery, indicate that the painting by Pieter Thijs could have only arrived in the small urban centre in the northern Croatian littoral through his intervention. Apart from the painting Christ Washing the Disciples’ Feet, the paper discusses the personality and various activities of Conte Daniele Antonio Bertoli.

Luka Mislej i
Jacopo Contieri,
Glavni oltar -
donacija obitelji
Orlando, oko
1720., župna
crkva Uznesenja
Blažene Djevice
Marije, Rijeka
(snimio: D. Tulić)

Damir Tulić

*Filozofski fakultet u Rijeci / Faculty of Humanities and Social Sciences in Rijeka
Sveučilište u Rijeci / University of Rijeka*

SIBI ET SUIS: naručitelji i donatori mramornih oltara i skulpture u Rijeci 18. stoljeća

Bogatstvo Rijeke u 18. stoljeću može se mjeriti količinom narudžbi mramornih oltara i skulptura čime je ovaj grad specifičan u kontekstu urbanih središta istočnog Jadrana. Prva donacija je ona iz 1692. kada zagrebački sudac i brat tadašnjeg gvardijana, Ivan Uzolin podiže glavni oltar u franjevačkoj crkvi na Trsatu. Potaknuti ovom narudžbom, senjsko-modruški biskup Sebastijan Glavinić te Ana Petreković doniraju mramorne oltare prislonjene uz trijumfalni luk. Kada je riječ o gradnji svetišta, oltara te grobnice obitelj Orlando zaslužna je za najraskošniju privatnu donaciju u Rijeci. Oni su oko 1720. financirali obnovu i opremu svetišta zborne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije o čemu svjedoči laskavi komemorativni natpis pored glavnog oltara. Slijedeći njihov primjer riječke su plemićke obitelji Tudorović, Tremanini, Gaus, Christa, Stemberg, Buratelli, ali i sama gradska uprava, zaslužne za vrlo

kvalitetan altarističko-kiparski ures najvažnije riječke crkve. Giuseppe Minolli, sebi i svojim, očito inspiriran pothvatom obitelji Orlando, 1744. financira pregradnju svetišta te gradnju grobnice i veličanstvenog glavnog oltara u augustinskoj crkvi svetog Jeronima. U isusovačkoj crkvi svetog Vida, već 1696. barunica Lazzarini donira gradnju oltara Marijinog Uznesenja. Pićanski biskup Franjo Ksaver Marotti 1736. u svojoj grobnoj kapeli daje podignuti raskošni oltar svecu imenjaku, a kasnije obitelj Benzoni gradi oltar svetog Ivana Nepomuka. Riječko se „zlatno“ 18. stoljeće simbolički zatvara narudžbom župnika Jakova Tijanića koji 1797. podiže glavni oltar s pripadajućim skulpturama u crkvi svetog Jurja na Trsatu.

U izlaganju će se pokazati zašto su naručitelji i donatori birali određene majstore, koji su im bili motivi te kako su na taj način izravno određivali ukus i stilske specifičnosti riječkog 18. stoljeća. Arhivski izvori, poput slabo proučene vizitacije Rijeke pulskog biskupa Giovannija Andree Balbija iz 1742. mogu jasnije ocrtati okolnosti podizanja oltara i skulptura iza kojih stoje ugledni naručitelji.

SIBI ET SUIS: Commissions and Donors of Marble Altars and Sculpture in Settecento Rijeka

Rijeka's wealth during the 18th century is evident through the quantity of commissions for marble altars and sculpture for its churches, which also renders it exceptional among all other urban centres on the eastern Adriatic coast. The earliest commission can be dated to 1692, when a judge from Zagreb and the brother of the then-Father Guardian, Ivan Uzolin, erected the main altar in the Franciscan church on Trsat. Inspired by this donation, the Bishop of Senj and Modruš Sebastijan Glavinić and Ana Petreković financed the erection of the altars situated to the sides of the triumphal arch. The Orlando family should be credited for the erection of the chancel, main altar, and tomb in the Collegiate Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, a most lavish donation in Baroque Rijeka. The complimentary commemorative inscription dated 1720 and situated near the main altar testifies to such a donation. This example was followed by several local noble families - Tudorović, Tremanini, Gaus, Christa, Stemberg, Buratelli, but also by the local administration. They all contributed to the embellishment of Rijeka's most important church by ordering altars and sculptures of significant quality. Inspired, obviously, by the enterprise of the Orlando family, in 1744 Giuseppe Minolli financed the reconstruction of the chancel of the Augustinian church dedicated to St. Jerome. He also ordered the construction of the tomb dedicated to "sibi et suis" and the magnificent main altar. In 1696, the baroness Lazzarini donated money for the erection of the altar dedicated to the Assumption of the Blessed Virgin Mary in the Jesuit church of Rijeka. In 1736, the Bishop of Pićan, Franjo Ksaver Marotti, financed the erection of a lavish altar dedicated to his patron saint. Several years later, the Benzoni family donated money for the erection of the altar dedicated to St. John of Nepomuk in the same church. The "golden" 18th century of sculpture in Rijeka was symbolically concluded by the commission of the parish priest Jakov Tijanić for the main altar for the church of St. George on Trsat, decorated by sculptures and dating to 1797.

The paper intends to discuss the reasons donors chose particular sculptors and altarists, as well their motives and how they shaped the taste and stylistic particularities of 18th century Rijeka. Archival documents, such as the barely examined manuscript of the pastoral visit by the Bishop of Pula, Giovanni Andrea Balbi, dated to 1742, could shed more light on the circumstances that led to the commissioning of altars and sculptures by distinguished donors.

Pogled na Kršan s istoka (snimio: J. Višnjić)

Andrija I. Kršanski i kršanska utvrda u njegovo vrijeme

Povijest istarskih srednjovjekovnih feudalnih utvrda i slojevitost njihove gradnje u pravilu svjedoče o kontinuiranom razvitku, no određeni primjeri pokazuju kako su aktivnosti pojedinih vlasnika značajno obilježili njihov razvitak i dali trajan pečat njihovu izgledu i funkcioniranju. Jedna od takvih povijesnih ličnosti bio je i Andrija I Kršanski, plemić koji je u drugoj polovici 15. i početkom 16. st. upravljao relativno malim kršanskim posjedom, no pri tome je ipak imao značajan ugled i utjecaj na lokalnoj, ali i državnoj razini. U njegovo vrijeme obitelj Kršanskih doseže svoj vrhunac, a on se između ostalog spominje i kao kreditor cara Fridricha III.

Analiza postojećih građevinskih struktura utvrde provedena metodom „arheologije arhitekture“ pokazuje kako se upravo vremenu njegove uprave može pripisati veliki broj sačuvanih građevinskih struktura. Spomenuti su radovi značajno izmijenili izgled do tada skromne srednjovjekovne utvrde, unoseći u njezine strukture i određene dekorativne arhitektonske elemente, toliko rijetke na istarskim utverdama. Oni svjedoče o određenom višem financijskom i kulturnom nivou vlasnika utvrde u odnosu na suvremeno istarsko plemstvo. Uatoč brojnim kasnijim pregradnjama, onodobne strukture i danas uvelike obilježavaju izgled kršanske utvrde.

Andrija I Kršanski and the Fortress of Kršan During His Time

The history of Istrian medieval feudal fortresses, together with their stratified structure, generally testify to the structures' continuous growth. Several examples indicate that the activities of some of their owners significantly marked the development of these fortresses, as well as shaped their appearance and function. The nobleman Andrija I Kršanski was one such personality. During the second half of the 15th and at the beginning of the 16th century, he ruled the relatively small estate of Kršan. Nevertheless, he held a significant reputation and exerted influence not only locally, but also at the state level. During his lifetime, the Kršanski family reached its peak, with Andrija himself being mentioned among the creditors of Friedrich III.

The analysis of the fortress' structure, conducted according to the methodology of "architectural archaeology", indicates that the majority of preserved parts could be dated to the period of his governance. These works significantly changed the appearance of the hitherto modest medieval fortress, which at that time also gained certain decorative architectural elements, not often seen in Istrian fortifications. All these aspects indicate the elevated financial and cultural circumstances of the owner, especially if compared to those of contemporary Istrian nobility. Despite numerous later reconstructions, the structures erected in the time of Andrija I Kršanski still significantly define the appearance of Kršan fortress.

Palača Marcello Petris, prvo desetljeće 16. stoljeća, grad Cres

Naručiteljski profil fra Antonia Marcella Petrisa u kontekstu creskih mijena ranog novog vijeka

Kombiniranjem metodoloških postupaka analize biografskih podataka, naručiteljske djelatnosti te stilske kontekstualizacije arhitektonskih i kiparskih narudžbi uglednog creskog franjevca Antonija Marcella Petrisa izvode se određeni zaključci o strategijama *sebepredstavljanja* unutar gradske zajednice koja u tom trenutku prolazi kroz sveobuhvatne društvene, gospodarske i urbanističke promjene. Razmatranje se prije svega odnosi na urbanističke, arhitektonsko stilske elemente tzv. kuće Arsan (zapravo Marcello Petris) i trotravjene kapele s njegovim nadgrobnikom u crkvi Sv. Frane, čiju je izgradnju naručio. Ta se zapažanja konačno učitavaju u kontekst biografskih podataka, nadgrobnog epitafa i sačuvanog ulomka naručiteljeve oporuke, što rezultira zaključnim razmatranjima o naručiteljevom poimanju i predočavanju sebe i zajednice kojoj se predstavlja.

Fra Antonio Marcello Petris as a Donor in Early Modern Cres/Cherso

The paper analyses the self-representation strategies of the notable Franciscan Antonio Marcello Petris from Cres. They were directed towards his native community, which was at that time undergoing a comprehensive social, economic, and urban transformation. The paper will analyse the biography, donations, as well as style of the architecture and sculpture ordered by Petris. It will primarily dwell on the urbanistic and architectural elements of his commission – the Arsan, that is, Marcello Petris town house and the three-bayed chapel with his tombstone in the church of St. Francis.

Grb biskupa Francesca Polesinija na relikvijaru, 1772.-1778. godina, župna crkva svetog Nikole, Barban (snimio: J. Kliska)

Pulski i porečki biskup Francesco Polesini kao donator umjetnina

Preuzimanjem biskupske stolice, crkveni su dostojanstvenici dolaskom u novu dijecezu često pokretali obnove sakralnih objekata ili biskupskih palača. U skladu s financijskim mogućnostima i koristeći se crkvenim, ali i rodbinskim vezama, naručivali su raznovrsne umjetnine. Najčešće su obnavljali ili proširivali sakralne objekte i biskupske palače no, obogaćivali su i crkvene unutrašnjosti novim oltarima i liturgijskom opremom. Takav je trag ostavio i Francesco Polesini (1729. –1819.) dok je obnašao funkciju pulskog biskupa (1772.-1778.), a potom i porečkog biskupa (1778.-1819.). Uz projekt proširivanja biskupske palače u Poreču i nikad ostvarenu ideju o izgradnji sjemeništa, poznato je da je nabavio i nekoliko novih relikvija. U Eufrazijani su sačuvane i kanonske ploče s njegovim grbom, a jedno se, dosad nepoznato, oltarno raspelo s relikvijama nalazi u župnoj crkvi svetog Nikole u Barbanu. Riječ je o liturgijskim predmetima izrađenima od srebra na kojima se raspoznaje bogati barokni dekorativni rječnik karakterističan za zlatarske radionice Venecije.

Francesco Polesini, the Bishop of Pula and Poreč as Donor

It is well known that, in accordance with their means, newly ordained bishops usually initiated reconstruction of the churches and bishop's palaces in their diocese. Commissions for new furnishings for cathedrals and other churches would also often include liturgical silverware. Francesco Polesini (1729 –1819), ordained first as the Bishop of Pula (1772-1778) and later as the Bishop of Poreč (1778-1819), was no exception. In addition to the enlargement of the bishop's palace in Poreč and never-realized project for the seminary building, Polesini also acquired several new relics. A set of altar cards bearing his arms comprises part of the Eufraziana's collection of liturgical silverware, and a hitherto unknown altar crucifix containing several relics is being kept in the parish church of St. Nicholas in Barban. These are precious liturgical objects made of silver, which display an opulent Baroque decorative repertoire typical of Venetian goldsmithery.

Nepoznati slikar, *Gospa s Djetetom, sv. Lovrom i sv. Nikolom*, 1671., crkva sv. Nikole, Šibenik

Donacije i umjetnički ukus plemićke obitelji Tetta u Šibeniku

Članovi bogate šibenske plemićke obitelji Tetta svojim višestrukim donacijama u gradu kao i narudžbama konkretnih oltara i slika, ostavili su važan pečat na području umjetničke produkcije 17. stoljeća u Šibeniku. Uz brojne posjede u gradu, kroz više generacija, zabilježene su i važnije donacije, od pomaganja pri izgradnji samostana sv. Lucije, financiranja glavnog oltara u crkvi sv. Dominika 1652. kao i 1692. godine prilikom opremanja unutrašnjosti crkve sv. Nikole do konkretnih umjetnina poput oltarne pale i oltara u crkvi sv. Nikole te pale glavnog oltara u crkvi sv. Frane u Šibeniku koju je Frane Lovro Tetta 1655. godine naručio od slikara Mattea Ponzonia Pončuna. Razmatrajući narudžbe ostvarene u Šibeniku pod pokroviteljstvom ove obitelji, kroz stilsku analizu karakteristika dijela i proučavanjem povijesnih izvora, nastojat će se ući u motive i razloge naručitelja kao i načine na koje se nastoje prikazati u lokalnoj zajednici. Kontekstualizacijom narudžbi i pojedinih djela nastojat će se rasvijetliti i kontakti obitelji Tetta s onodobnim važnim umjetnicima u lokalnoj sredini i većim središtima kao i njihova uloga u diktiranju onodobnih trendova i likovnog ukusa u Šibeniku tijekom nepovoljnih političko-društvenih vremena obilježenih mletačko-turskim sukobima.

The Donations and Artistic Taste of the Noble Tetta Family of Šibenik

The rich and noble Tetta family left an indelible mark on Šibenik's artistic production during the 17th century, by means of numerous donations and through commissions for specific altars and altarpieces. They were the owners of several properties in town and over several generations, the family made some very important donations. These include contributions for the erection of the Benedictine monastery of St. Lucy and the main altar in the church of St. Dominic in 1652, as well as a donation for new furnishings in the church of St. Nicholas. They commissioned the altar and altarpiece dedicated to St. Nicholas in the church of St. Francis, while Frane Lovro Tetta commissioned the altarpiece for the main altar in 1655 from Matteo Ponzzone (Venice, 1583 – post 1663).

The paper intends to analyse these donations and commissions, the style of particular works of art, as well as documents pertaining to them. Its goal is to discuss the motives of the family members as donors, as well as their strategies of self-representation within the local community. The paper will also try to elucidate the contacts of the Tetta family with important contemporary artists active in Šibenik and other major urban centres. It will also discuss the influence of the Tetta family on the artistic taste in Šibenik during the troubled period of the military conflict between the Venetians and Turks.

Natpis s imenom naručitelja i majstora iz porušene kapele Kolana Crnote, 1454., crkva sv. Ivana, grad Rab (snimio: D. Krizmanić)

Uloga naručitelja u Rabu u 15. i 16. stoljeću

Grad Rab je tijekom 15. i 16. stoljeća istaknuto mjesto umjetničkih narudžbi kojima su pojedinci, prvenstveno članovi plemstva, a često puta i cijele njihove obitelji, nastojali iskazati svoj ugled i značaj unutar društvene zajednice. Drugi su važan izvor narudžbi kler, bratovštine i upravna struktura, utjelovljena u vidu gradske vlasti i patronata Mletačke Republike. U tom razdoblju početka nove, mletačke uprave u gradu i na otoku, intenzivno se grade i uređuju glavni javni gradski i sakralni prostori i građevine, gradske zidine i palače, a najiscrpniji podaci o tome sačuvani su u arhivskoj građi rapskih notara. Iz njih doznajemo o idejama i željama naručitelja, među kojima su primjerice članovi obitelji Crnota, Zaro, Scaffa, Dominis, Zudenigo i Hermolais, o samoj praksi naručivanja, a potom i o aktivnostima umjetnika i majstora, prvenstveno graditelja i kamenoklesara poput Andrije Alešija, Jurja Dimitrova iz Zadra i drugih.

Utvrđivanjem vrsta narudžbi, njihove brojnosti, kao i uključenosti pojedinaca u određivanje detalja oblikovanja i tijekom izrade naručenog djela, definirat će se identitet samih naručitelja, razine njihova nastojanja za samoprezentacijom kao i uloge u formiranju i prijenosu stilskih odlika u lokalnoj sredini.

The Role of Donors in Rab during the 15th and the 16th Centuries

During the 15th and 16th centuries, the town of Rab distinguished itself through important artistic commissions that served to express the prestige and significance of not only individuals, mostly local nobles, but also entire families, within the local community. The clergy, confraternities, and local administration also representing the patronage of Serenissima constitute the other important group of donors. In this period, marked by the setting up of a new Venetian administration in the town as well as island of Rab, there is not only intense activity with regard to building, but also regulating main urban and religious spaces and structures, city walls, and palaces. The most extensive data about these activities can be found in archival materials collected by Rab's notaries. These testify to the ideas and wishes expressed by donors such as the Crnota, Zaro, Scaffa, Dominis, Zudenigo, and Hermolais families. The documents tell us about practices connected to commissioning, as well as the activities of artists and artisans, primarily builders and stonemasons like Andrija Aleši (Andrea Alessi), Juraj Dimitrov from Zadar, and others.

The paper intends to shed more light on the identity of donors and their self-representational tendencies, as well as on their role in the shaping and transfer of new styles in the local community. It intends to do so by determining the type and number of the orders, as well as through an analysis of the donors' involvement in defining the details, as well as dynamics, of the execution of a work of art.

*Natpis s imenom graditelja Armerigusa, crkva sv. Antuna, Žminj
(snimio: Ž. Bistrović)*

Naručitelji i posvetni natpisi na umjetninama gotičkog razdoblja u Istri

U radu će se obraditi nekoliko posvetnih natpisa koji se nalaze na umjetninama gotičkog razdoblja u Istri. Kronološki je najstariji natpis slikara Ognobenusa iz Trevisa koji je zidnim slikama oslikao crkvu Sv. Vincenta u Svetvinčentu. Navedeni ciklus zidnih slika je do sada bio datiran u kasno romaničko razdoblje, no novijim istraživanjima uočene su stilske i ikonografske novine koje ovim zidnim slikama daju obilježja ranogotičke umjetnosti. Povijesnim istraživanjima preispitat će se tko je mogući naručitelj ovog ciklusa zidnih slika. U izlaganju će se spomenuti još nekoliko natpisa (kao što su na crkvi Sv. Antona u Žminju, Sv. Mariji na placu u Gračišću i Sv. Mariji na Škrilinama kraj Berma) te će se kronološki završiti s glagoljskim natpisom majstora Antona z Padove na zidnim slikama u kapeli Sv. Roka u Draguču. Obradit će se struktura natpisa, terminologija korištena u ovim natpisima te problemi koji se nameću u traženju provenijencije slikara i uloge naručitelja. Svi navedeni natpisi važni su ne samo s povijesnoumjetničkog aspekta, već pružaju i vrijedne i nezamjenjive povijesne informacije o strukturi srednjovjekovnog istarskog društva te njegovim kulturnim i političkim vezama s ekonomski i kulturno snažnijim sredinama.

Donors and Dedicatory Inscriptions on Gothic Artworks in Istria

The paper will discuss several dedicatory inscriptions present on works of art dated to the Gothic period in Istria. The oldest that will be analysed is an inscription by the painter Ognobenus from Treviso, who frescoed the church dedicated to St. Vincent in Svetvinčenat. Until recently, this cycle was dated to the late Romanesque period. However, stylistic and iconographic innovations detected during recent research link the cycle to early Gothic art. A historiographic approach should shed some light on the likely donor of this artistic enterprise. The paper will also deal with other inscriptions, such as the ones on the church of St. Anthony in Žminj, the church of the Blessed Virgin na placu (Eng. 'on the square') in Gračišće, and the church of the Blessed Virgin in Beram. The last inscription to be discussed is also the most recent: it was made by Anton from Padova (Kašćerga) on the frescoes in the chapel of St. Roch in Draguč. The paper will analyse not only the inscriptions' structure and terminology, but also problems in establishing the provenance of the painters and donors involved. All these inscriptions represent interesting documents for art historians. Concurrently, they yield very important and irreplaceable information about the structure of medieval society in Istria, as well as its cultural and political connections with more important centres.

*Pročelje pravoslavne crkve sv. Nikole u Rijeci, posljednje desetljeće 18. stoljeća
(snimio: D. Krizmanić)*

O gradnji pravoslavne crkve sv. Nikole u Rijeci i ulozi njezinih naručitelja

Objavljeni dokumenti o gradnji pravoslavne crkve sv. Nikole u Rijeci predstavljaju izrazito iscrpan uvid u njezine okolnosti a općenito i u funkcioniranje jednog većeg riječkog gradilišta koncem osamdesetih godina 18. stoljeća. Među većim brojem angažiranih o čijoj će ulozi biti riječi ističu se imena predstavnika riječke pravoslavne zajednice Todora Vukovića i Arsenija Jovanovića od Šakabenta. Ona se samostalno ili zajednički pojavljuju u nizu dokumenata povezanih uz pripreme za izgradnju i samu izgradnju od nacrtu iz 1787. godine, preko ekskluzivnog ugovora o angažiranju Ignazia Henckea kao arhitekta zaduženog za izgradnju crkve iz veljače 1788. godine i nešto kasnije procjene troškova Giuseppea Capoville, za radove koje je izveo prethodne 1787. godine i to za posao precrtavanja planova karlovačke pravoslavne crkve sv. Nikole ali i izrade nacrtu za gradnju riječke crkve i njegove preinake, zatim zapisa na posvetnoj ploči ugrađenoj pokraj oltara, arbitraže izvedenih radova te popisa primitaka i izdataka izgradnje.

Iako je riječka pravoslavna crkva sv. Nikole tipsko ostvarenje koje proizlazi iz Edikta toleranciji cara Josipa II. neke specifičnosti njezina oblikovanja promotrene kroz prizmu razlika riječke realizacije i karlovačkog predloška te kroz arhivske vijesti i komparativnu analizu, upućuju i na dotad uobičajene veze Rijeke s graditeljstvom Trsta i Ljubljane.

On the Erection of the Orthodox Church of St. Nicholas in Rijeka and the Role of Its Donors

The published documents on the erection of the Orthodox church of St. Nicholas in Rijeka give a rather thorough insight into not only its context, but also the way an important construction site in the town of Rijeka operated at the end of the ninth decade of the 18th century. Among the many persons involved, the names of two representatives of Rijeka's Orthodox community stand out - Todor Vuković and Arsenije Jovanović Šakabenta. They appear together or alone in a series of documents connected to the preparations for and building of the church. Their names figure prominently in the project dating to 1787, as well as the exclusive contract from 1788, drawn up with Ignaz Hencke for the building of the church. They also signed the expense estimate by Giuseppe Capovilla for the works he executed one year earlier, that is – in 1787. He was employed to copy the plans for the Orthodox church in Karlovac, also dedicated to St. Nicholas, to work on the blueprint of the Orthodox church in Rijeka, and to implement certain changes. The names of Todor Vuković and Arsenije Jovanović Šakabenta also appear on a dedicatory slab placed near the altar in the church of St. Nicholas, in the documents concerning the evaluation of the executed works, and in the list of income and expenses of construction.

The Orthodox church of St. Nicholas in Rijeka was fashioned according to the standard model derived from the Edict of Toleration promulgated by Joseph II. Certain archival documents, as well as certain peculiarities of its design, which become evident when confronted with its model (the church in Karlovac), underline the presence of traditional connections between architects and builders active in Rijeka and those from Trieste and Ljubljana.

Misnica s grbom biskupa Gaspara Negrija (1742. - 1778.), *damast gros de Tours lamé*, Veneto (Venecija?), treća četvrtina 18. stoljeća, Biskupijski muzej Eufrazijane, Poreč

Pontifikalni ornati porečkih biskupa u 18. stoljeću

Sasvim je opravdano pretpostaviti da su biskupi rimokatoličke crkve nakon izbora na tu poziciju izrađivali svečane pontifikalne ornate s vlastitim grbom. Kvaliteta ovih narudžbi ovisila je o trenutnoj platežnoj moći naručitelja obzirom na visoku cijenu skupocjenih svila od kojih se liturgijsko ruho izrađivalo. Poznato je da su se biskupski ornati izrađivali i od već postojećeg misnog ruha na koje bi se samo prišio grb novog vlasnika. Naime, komplete koji su bili u dobrom stanju očuvanosti biskupi su oporučno mogli ostaviti svojim nasljednicima koji bi ih potom koristili u izvornom ili nešto izmijenjenom obliku. O takvim običajima svjedoče brojni arhivski dokumenti, ali i sačuvani predmeti. U Biskupijskom muzeju Eufrazijeve bazilike u Poreču do danas je sačuvano liturgijsko ruho izrađeno od tkanina i veza iz 18. stoljeća s grbovima četvorice porečkih biskupa. U 18. stoljeću na čelo Porečke biskupije bila su izabrana petorica biskupa, a činjenica da je sačuvano ruho čak četvorice, rijetkost je u kontekstu čitavog Istarskog poluotoka te Hrvatskog primorja.

U izlaganju će biti riječi o načinima na koje su naručitelji iz venecijanskih provincija na području današnje Hrvatske pribavljali materijale za izradu liturgijskog ruha poput svilenih tkanina, pozamanterije i veza, ali i o osobitostima njihova ukusa. Također, nastojat će se definirati tipologiju i kvalitetu svilenih tkanina od kojih su izrađeni sačuvani liturgijski kompleti, a stilskom i tehničkom analizom argumentirati prijedlog vremena i mjesta njihova nastanka.

18th Century Pontifical Robes of the Bishops of Poreč

After being ordained, Catholic bishops would usually commission a set of festive liturgical vestments bearing their coat of arms. The quality of these vestments depended on the financial means of each bishop, as the price of the precious silks that were used for the liturgical attire was very high. Sometimes, a bishop would use existent vestments to which the new coat of arms would be applied. It was not unusual for a bishop to bequeath to his successor a set of well-kept vestments that he would use with or without modifications. Numerous archival documents as well as preserved pieces testify to such practice. In the Diocesan Museum of the Euphrasian Basilica in Poreč, there are vestments dating to the 18th century made of precious textiles and embroidery, which sport the coats of arms of four local bishops. During the Settecento, only five bishops governed the Diocese of Poreč. The vestments of four of them are still preserved today, which is very uncommon for the entire territory of Istria and the northern Croatian littoral.

The paper will discuss the ways in which donors from the periphery of Serenissima, which today comprises part of Croatia, obtained materials for liturgical vestments such as silk fabric, haberdashery, and embroidery. It will also discuss certain peculiarities pertaining to their taste. Furthermore, it will try to define the typology and quality of the fabrics used for the mentioned vestments. In order to determine their provenance and date of execution, stylistic and technical analyses will be applied.

Palača Marochini-Battagliarini u Bakru, portal

Naručitelji i izgradnja stambenih kuća i palača u Bakru 18. i početka 19. stoljeća

Početkom 18. stoljeća nastupio je novi zamah u razvoju Bakra kada se grad počinje širiti izvan gradskih zidina prema morskoj obali. Iako je urbanistički razvoj bio predodređen geomorfološkim uvjetima padine brijega, te je u prvo vrijeme došlo do formiranja nepravilnih ulica sa sporadično izgrađenim kućama, izgradnja je dosegla morsku obalu, duž koje se kuće podižu u pravilnoj regulacijskoj liniji, čime se naposljetku formira lice grada prema moru. Arhitektura koja čini ove nizove većinom su stambene kuće iz 18. i prve polovine 19. stoljeća, a podiže ih bakarsko plemstvo i građanstvo, čiji je uspon upravo u tom razdoblju bio potaknut snažnom trgovačkom i pomorskom aktivnošću grada. Kao naručitelji se javljaju trgovci, obrtnici, kapetani i pojedini istaknuti plemići. I unatoč tome što gotovo cijeli korpus građevnog fonda tog razdoblja ostaje u okviru građanske arhitekture, javljaju se i primjeri reprezentativnog stanovanja pa uvjetno možemo govoriti i o palačama. Njihova je povijest danas posve nepoznata, a mnoge od njih nisu ni identificirane, no na temelju recentnih arhivskih i konzervatorskih istraživanja može se steći uvid u njihova nekadašnja prostorna i oblikovna obilježja. Nadalje, za neke je utvrđeno da su bile bogato opremljene zidnim slikama, što otvara nova pitanja o fenomenu razvoja građanskih kuća pa se stoga ovo izlaganje može smatrati tek uvodom u poznavanje stambene arhitekture Bakra u navedenom razdoblju.

Town Houses and Palaces in Bakar at the Turn of the Nineteenth Century and Their Donors

At the beginning of the 18th century, the town of Bakar experienced a new fervour in its development, which fostered its spreading outside the city walls and towards the seashore. The urban development of Bakar was conditioned by the geomorphological characteristics of the landscape, as it is situated on a hilltop. Initially, the streets were formed irregularly, with houses built sporadically. When the building reached the seashore, the new houses started coming up in a regular line along the coast, thus forming the town's façade facing the bay. Most of these buildings, dating to the 18th and first half of the 19th centuries, were residences of the town's nobility and bourgeoisie, a milieu that was on the rise due to Bakar's fervent commercial and maritime activity. The investors were merchants, artisans, skippers, and certain distinguished noblemen. Although almost all of these houses belong to bourgeois architecture, there are a few examples of prestigious housing that might qualify as palaces. Today, we know nothing about their history and quite a few haven't even been recognised. The recent research in archives, along with conservation research, provides insight into their former spatial and formal characteristics. Some of these houses were richly furnished with paintings, which reveals some new aspects concerning the development of bourgeois housing. Therefore, this paper should be considered a mere introduction to the subject of Bakar's residential architecture during the relevant period.

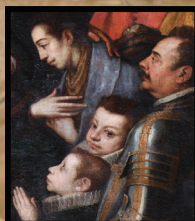
Paolo Campa i Giovanni de Malines, *Poliptih sv. Mihovila*, 1514 ., Baška, Župna crkva Presvetog Trojstva (izvorno kapela sv. Mihovila arkandjela)

Poliptih Paola Campse iz Baške i njegov naručitelj

U baroknoj župnoj crkvi Presvetog Trojstva u Baški čuva se drveni renesansni triptih što su ga 1514. godine izradili Paolo Campsa i njegov šogor Giovanni de Malines. Poliptih se je izvorno nalazio u kapeli sv. Mihovila arkandela, koja je početkom 16. stoljeća bila obnovljena, o čemu svjedoči glagoljski natpis iz 1507. godine uzidan iznad vratiju. Vještinom izvedbe bašćanski se poliptih ne izdvaja od prosjeka Campsine radionice, no kao potpisano i datirano djelo predstavlja važan miljokaz unutar sada već opsežnog kataloga. Iako je riječ o jednom od najcitračnijih djela najznačajnije venecijanske drvorezbarske *bottege* s kraja 15. i prve polovine 16. stoljeća, pitanju njegova naručitelja do sada nije pridano dovoljno pažnje. Na osnovi spomenutog natpisa, arhivskih podataka i ikonografske analize moguće je zaključiti da je naručitelj poliptiha don Bartol Papić, kapelan čijim je sredstvima kapela bila obnovljena i opremljena liturgijskom opremom. Oporukom sastavljenom 1527. godine don Bartol je kapelu, točnije patronatska prava i obveze ostavio u nasljedstvo nećaku don Petru Papiću. Na primjeru poliptiha iz Baške u izlaganju se ukazuje na važnost kontekstualizacije narudžbi te istraživanja donatora oltarnih retabla iz Campsine radionice, što su za nemali novac bili izrađivani prema njihovim izričitim željama i ukusu, a dosad uglavnom stavljanima u drugi plan. Cilj je ovog izlaganja ukazati i na problematiku tradicije nasljeđivanja patronatskog prava nad oltarima u mletačkoj provinciji tijekom razdoblja ranog novog vijeka.

Paolo Campsa's Polyptych in Baška and Its Donor

In Baška's Baroque parish church dedicated to the Holy Trinity, there is a Renaissance triptych made by Paolo Campsa and his brother-in-law Giovanni de Malines in 1514. The polyptych was originally situated in the chapel dedicated to St. Michael Archangel that underwent renovation at the beginning of the 16th century, as documented by the inscription in Glagolitic letters dating to 1507 and built in above its doors. The polyptych in Baška is an average example of Campsa's workshop production, but as it is both dated and bears the masters' signature, it represents an important milestone in his presently extensive catalogue. Although it is one of the most frequently mentioned pieces made by a Venetian woodcarving workshop at the turn of the 16th century, the question of its donor hasn't yet been tackled. The aforementioned inscription, along with archival documents and iconographic analysis, suggests that it was commissioned by Bartol Papić, the curate who donated money for the renovation and furnishings of the chapel of St. Michael Archangel. In his testament dating to 1527, don Bartol bequeathed the chapel, that is, his right of patronage, to his nephew Petar Papić. This example highlights the importance of the contextualisation of commissions made to Paolo Campsa and his workshop. Donors who have hitherto been neglected by scholars paid him significant funds to obtain pieces made in accordance with their taste and explicit wishes. Furthermore, this paper intends to draw attention to the issue of the tradition of inheriting *jus patronatus* over altars in the periphery of Serenissima during the early modern period.

et
**TIBI
DABO**